

VAN HOGERHAND

© 2026 Rens de Keijzer

ISBN: 978-90-829582-9-4

NUR: 707/303

Geciteerde bijbelteksten zijn ontleend aan de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap (NGB) 1951, tenzij anders aangegeven.

Omslagafbeelding: Jacqueline de Keijzer

Omslagontwerp: Marina Janse

Tekstredactie en binnenwerk: Marina Janse

Druk: Wilco B.V., Amersfoort

Uitgave: Uitgeverij Iris, Middelburg

www.irisboeken.nl

Alle rechten voorbehouden

Inhoud

Voorwoord	9
-----------	---

Deel 1

1. Vrouwenkamp Ambarawa	13
2. Rekrutentijd (start)	17
3. Rekrutentijd (vervolg)	18
4. Rekrutentijd (slot)	20
5. De fout	22
6. De gele handschoenen	26
7. Interview	27
8. Hoe het werk onder vluchtelingen startte	29
9. De impact van één enkele tekst	31
10. Ik zal de Koran moeten gaan bestuderen	33
11. Mijn kennis van de Koran wordt uitgetoetst	34
12. De ongelukkige man	36
13. Occulte spullen in huis?	38
14. Frau Schilling	41
15. Zekerheid van eeuwig leven?	46
16. Onze auto wordt te klein	48
17. Onze zoon is ziek	51
18. We hebben geen geld voor tickets	53

Deel 2

19. Twee witte overalls	57
20. Mijn vriend de illegaal	63
21. Wat een opluchting!	67
22. De aanrijding	69
23. Met traktaten bij de poort	74
24. Er zijn druiven die je maar beter kunt laten hangen waar ze hangen	77
25. Het rad van fortuin	80

26. Een gevoelig onderwerp	81
27. Mijn pensioen	88

Deel 3

28. Zit er soms een luchtje aan?	93
29. De roes	96
30. De tolk	102
31. De bescheiden vluchteling	106
32. De drukker	109
33. Rauwe aardappelen eten?	113
34. In de rats	115
35. Mijn jongste zus Els	119
36. In de poort van de hemel	123
37. Ons 50-jarig huwelijk	125
38. De klap	128
39. Mijn vaders geloof	129
40. Schoenen	131

Deel 4

41. Cast your burden	137
42. Willy begint een kinderclub	138
43. Wij laten ons dopen	142
44. De gave om te helpen	144
45. De gave van het geven	148
46. Glorie van God in België	154
47. Iemand vrijzetten? Moet dat dan?	170
48. We zijn verwend met een goede band	176
49. Nepalese boerenzonen	180
50. Demonen uitdrijven?	190
51. William Colgate	193
52. Het begon met een paar ijsjes	196
53. Iets meer over Willy's leven	199

Nawoord	203
---------	-----

Voorwoord

Om meer levenservaring op te doen, hield ik ervan om verhalen te horen die echt gebeurd waren en waar ik van kon leren. Als ze dan ook nog frappant, en bovendien nog opbouwend waren, dan was dat smullen voor mij. Heel wat van zulke verhalen heb ik doorverteld aan onze kinderen.

Op een dag zei een van hen: 'Pa, u vertelt wel mooie verhalen over andere mensen, maar wat wij willen weten is wat u zélf hebt meegemaakt!' Hij bleef dat net zo lang herhalen tot ik het ter harte nam en bijzondere gebeurtenissen uit mijn eigen leven begon op te diepen.

Daar kwam nog bij dat Willy (roepnaam van mijn echtgenote die Willemina heet) ook al druk begon uit te oefenen, zij het vanuit een andere gezichtshoek. Het hinderde haar dat wij bijna niks van onze directe voorouders afwisten. Datgene wat wij aan onze kinderen konden doorvertellen, was maar pover. In ieder geval veel te weinig om onze kinderen tevreden te stellen. Willy was van mening dat dat bij ons niet mocht gebeuren. Dus deden we ons best om herinneringen aan hen door te vertellen. Ga je deze verhalen zwart op wit vastleggen, dan is dat natuurlijk nog beter. Dan blijft de oorspronkelijke versie beter bewaard.

Dan was er nog een derde reden voor het schrijven van dit proza. In de loop van de jaren hebben diverse mensen tegen me gezegd: 'Je moet een boek schrijven'. De laatste was een Iraniër die ik kort geleden naar de trein bracht. Ik dacht: en nou is het genoeg. Ik begin gewoon en zie wel waar ik uitkom.

De verhalen in deze bundel zijn niet in chronologische volgorde geplaatst, om de eenvoudige reden dat ze in deze volgorde zijn ontstaan. Ze staan op zichzelf en kunnen in de meeste gevallen los van elkaar gelezen worden.

U zult, al lezend, ook een paar verhalen tegenkomen die ik niet persoonlijk beleefd heb. Maar de gedachte dat ze voor altijd verloren zouden kunnen gaan als ik ze niet zou opschrijven, liet mij niet met rust. Daarvoor vond ik ze te kostbaar. Daarom zijn ze ook in deze bundel opgenomen.

Om veiligheidsredenen zijn hier en daar wat namen veranderd. Ik kan u wel zeggen dat ik blij ben dat ik eindelijk begonnen ben. Al schrijvend gingen mijn ogen namelijk open ten aanzien van dingen die ik toen nog niet zo doorhad. Lees maar... En veel plezier!

DEEL 1

1. Vrouwenkamp Ambarawa

Indonesië tijdens de tweede wereldoorlog

Op 19 augustus 2012 vroeg onze dochter: 'Pa, die vogeltjes die u in het concentratiekamp met de katapult schoot, om ze op te eten, wie was daarmee begonnen, een van uw broers of u zelf?'

Ik antwoordde: 'Ik moet een jaar of acht geweest zijn. Mijn broer Jaap was een jaar jonger. Hij en ik waren gewend om het terrein binnen het concentratiekamp af te struinen. Wij wilden spelen. Op een gegeven moment hadden we ieder een katapult gemaakt.'

Op een vroege morgen, toen de natuur net een poosje ontwaakt was en de vogeltjes zich nog het rijk alleen waanden, liep jongetje Rens spiedend over het terrein. Bij de grote, gemeenschappelijke gaarkeuken aangekomen, keek hij voorzichtig om de hoek. En wat zag hij daar? Mussen die de laatste rijstkorrels van het spoelwater wegpikten. Heel langzaam kwam de arm met de katapult in de aanslag om de hoek. De vogels hadden er geen erg in omdat het zo langzaam gebeurde. De steen vloog uit de katapult, en daar lagen twee mussen te spartelen op hun rug. Wat? Twee mussen in één schot? Dat was bijzonder, toch?

Ze werden in Rens z'n broekzakken gestopt. Een rechts en een links. Eerst maar eens wat verder spelen. De mussen werden vergeten. Totdat hij zijn handen in zijn zakken stopte. Èèèèk! Wat een eng gevoel, die slappe, gevederde vogellijfjes. Weet je wat? Gauw naar de kamer van moeder. Leeg conservenblikje opgezocht, de mussen in het blikje gedaan, baksteen erbovenop, klaar is Kees. Weer verder spelen.

Later op de dag vroeg ik me af: hoe zou het met de mussen zijn? Even kijken in het conservenblikje. Wát! De mussen zijn bijgekomen en weer springlevend! Zeker die mussen vrijlaten en laten wegvliegen? Nooit niet! We hebben honger. En eindelijk is hier iets van vlees om te eten. Weet je wat, waar is mijn pennemes dat ik op mijn verjaardag heb gekregen? Hupsakee. Beide mussen geslacht. Alle veren geplukt. Buikjes opengesneden. Wat? Verbazend! Zo'n beest heeft ook een maagje en een hartje, net als een mens.

Oké, maar hoe krijg je zo'n beestje gebraden? De Japanners hebben de kampbewoners streng verboden om een eigen vuurtje te stoken. Weet je wat? Gewoon de mussen op een breinaald steken en een beetje zout erop. Op naar de gaarkeuken! Onze speurende jongensogen hadden namelijk aan de zijkant van het gebouw een paar gaten ontdekt voor luchttoevoer naar het vuur onder de grote ketels waarin het eten voor de kampbewoners werd klaargemaakt. De

breinaalden met de opgeprikte mussen werden in deze luchtgaten gestoken en af en toe er weer uitgehaald om te zien hoever de stand was. Toen de mussen uiteindelijk goed gebraden waren, werden ze geproefd. Mmm, dat smaakte uitstekend.

En zo gebeurde het dat Jaap en Rens, een min of meer onafscheidelijk tweetal, altijd speurden of er niet ergens een vogel te verschalken was als zij over het kampterrein liepen. Onze favoriete prooi was een duif. Helaas waren onze spieren niet sterk genoeg. Er werden wel duiven geraakt, maar ze vlogen vervolgens gewoon weer weg, met achterlating van een klein wolkje veren. Moeder vond het prima dat wij gebraden mussen aanleverden. Zij was namelijk erg bezorgd over haar jongste kind, Ype. Zijn tweelingbroertje was al overleden in het kamp. Ze vroeg of al de gebraden musjes naar Ype toe konden gaan, omdat deze er zo teer en pips uitzag en zij voor zijn leven vreesde. Hij had een buikje van hongeroedeem.

Nou moet u niet denken dat wij zóveel musjes geschoten hebben, hoor. Er waren verschillende factoren die de mussenvangst in de weg stonden.

Ten eerste zagen de vogels in het kamp ons op den duur al van ver aankomen. Wij waren berucht onder deze dieren. Die waren ook niet dom. Als ze de gebroeders De Keijzer in het vizier kregen, wisten ze al hoe laat het was.

Ten tweede raakte het elastiek voor de fabricage van de katapulten op den langen duur op. Wij gebruikten strippen, geknipt uit de binnenband van een auto, als elastiek. Wij ontdekten dat er alleen nog maar autobandelastiek te halen viel uit de onderbroeken van kinderen uit het kamp. Vraag me niet hoe dat elastiek in die onderbroeken kwam. Ik veronderstel dat vindingrijke moeders dat uitgedacht hadden.

Wij begonnen natuurlijk niet met die moeders te onderhandelen. Dat leek ons vergeefse moeite. Nee, wij probeerden de kinderen zover te krijgen dat zij het zo fel begeerde elastiek aan ons zouden geven, in ruil voor speelgoed of wat dan ook: knikkers, loden soldaatjes, loden indiaantjes. Zonder succes helaas. Ze keken ons argwanend aan, dachten aan hun moeder en waren onvermurwbaar. We maakten toen in arren moede maar een katapult waar maar half zoveel elastiek aan zat: één recht stokje, één elastieken strip en één leertje voor de steen. Maar zo'n katapult was lang niet zo krachtig als een normale vork met twee strippen. Bovendien moest je de steen met een bepaalde buigbeweging wegschieten, anders bleef hij in het leertje zitten en kon hij mooi op je eigen hoofd of op je knokkels terugkomen.

Toch zat er op een dag een duif in een boom boven ons, en Jaap schoot met zo'n simpele één-strip-katapult een steen naar boven. De duif werd ik in de hals geraakt denk ik, en het beest dwarrelde omlaag in Jaap z'n opgeheven handen.

Je begrijpt dat we het beest niet veel tijd gegeven hebben om ook weer weg te fladderen. Op die bijzondere dag schoten we nog twee andere vogels, waaronder een klein honingvogeltje of zoiets. Er zat maar een miniem klein beetje vlees aan. Maar voor ons was het feest. En moeder was heel tevreden met de vangst van drie vogels op één dag. Zo'n feestdag vergeet je nooit meer.

En dan was er nog een derde probleem voor ons als vogelvangsters: een paar dames in het kamp waren lid van de dierenbescherming, of deden alsof. Vooral voor een van hen waren wij behoorlijk beducht. Als die je in je nekvel greep, zo dachten wij, dan waren wij nog niet jarig. Wij moesten dus opereren zonder door hen gezien te worden. Er was ook wel eens een verdwaalde steen terechtgekomen op een plek waar die beter niet had kunnen komen, ik meen in een ziekenkamer. Dus langzamerhand werden we wel bekend.

Op een dag hoorden we een luid geschreeuw van vogel jonkies, iedere keer als een vogelmoeder of -vader de beestjes weer wat te eten kwam brengen. Het klonk van onder een dakpan op een hoog gebouw. We noteerden: de zoveelste dakpan van de rand van het dak en de zoveelste dakpan vanaf de dakgoot. Er waren echter twee problemen: het was in de regio van de dierenbeschermingsdames, en ook hadden wij geen ladder.

Het eerste probleem kon worden overwonnen door 's nachts te opereren. Dan zou niemand ons betrappen. Het tweede probleem, dat we geen ladder hadden, werd als volgt opgelost. We zochten een touw en maakten daarvan een lasso. Ook deden wij er een heel stel knopen in, wat het gemakkelijker zou maken om naar boven te klimmen (met een glad touw is dat bijna niet te doen). En ja hoor, het werkte perfect.

Toen het donker was, gingen Jaap en ik naar het gebouw en gooiden de lasso net zo lang naar boven tot hij aan het uiteinde van de dakgoot bleef hangen. Wij moeten toen zo'n acht of negen jaar geweest zijn. Ik klom naar boven, terwijl Jaap op de uitkijk stond. Ik telde de dakpannen af en tilde de uitgerekende dakpan op. Inderdaad: een nest vol rijstvogels! Ik propte mijn broekzakken vol. Je deed toen alles om te overleven, het was een tijd van leven of doodgaan. Ik genoot nog even van het prachtige uitzicht over de visvijvers die door de Japaners buiten het kamp waren aangelegd en klom langs het touw met de knopen naar omlaag.

Toen wij een of twee jaren later uit dit kamp werden bevrijd, heeft moeder aan dokter Walch, de Joodse vrouwelijke arts in het kamp, gevraagd wat zij van die vogeltjesvangerij vond. Zij zei dat het zeer wel mogelijk was dat Ype het gehaald had dankzij die kleine beetjes gebraden vlees, hoe miniem ook. Dat was althans de strekking van haar antwoord.

49. Nepalese boerenzonen

Nepalese boerenzonen hebben ons leven gered. Wat zegt u daar, broeder De Keijzer? Nepalese boerenzonen hebben ons leven gered? Wie hebben ze gered? Nou, mijn moeder en zes van haar kinderen (ik was de derde). O ja? Kunt u dat eens uitleggen? Oké, dat ga ik proberen. Maar dan moet ik wel eerst aan u uitleggen in wat voor bizarre en penibele situatie wij zaten toen wij gered werden. Door die Nepalese boerenzonen dus.

Bij ons in de familie is het bekend dat mijn moeder, Zwaantje de Keijzer-Poor-tinga, tijdens haar driejarig verblijf in het concentratiekamp in Indonesië (tijdens de Tweede Wereldoorlog) haar kinderen onderwijs gaf over Jezus en voorlas uit een kinderbijbel. Ook is het bekend wat haar lievelingspsalm was. Dat was Psalm 121. Deze psalm begint met: 'Ik sla mijn ogen op naar de bergen: vanwaar zal mijn hulp komen?' Vanuit het kamp kon je namelijk in de verte bergen zien.

Haar gebed via deze psalm is tweemaal verhoord. De eerste maal was aan het einde van het derde jaar dat zij met haar kinderen in het concentratiekamp verbleef. Het voedsel dat zij daar kregen, was geleidelijk aan te weinig om van te leven, maar tegelijkertijd ook weer net iets te veel om direct dood te gaan. Vele van de 4000 medekampbewoners hadden de hoop al opgegeven. Ze sleep-ten zich voort van de ene dag naar de andere, apathisch door voedselgebrek. Want als je langdurig honger lijdt, word je op den duur helemaal suf. Dat was tenminste mijn persoonlijke ervaring.

Totdat... er atoombommen op Japan vielen. Het Japanse leger gaf zich kort daarna over en wij, de bewoners van de concentratiekampen in Nederlands-Indië, kregen bericht dat wij vrij waren. Nooit zal ik het moment vergeten dat mijn moeder de kamer binnenkwam met een pan gekookte rijst in haar handen terwijl ze riep: 'Kinderen, nu kunnen jullie weer zoveel eten als jullie willen!' Nadat wij op die manier ontsnapt waren aan de hongerdood, doemde er echter opeens een heel ander gevaar op. Zoals mijn oudste broer Kees later in Nederland bij herhaling aan zijn kinderen vertelde: 'Dat gevaar was nog groter dan de hongerdood die wij in de ogen gestaard hadden.' Wat was dan dat gevaar?

Om dat te vertellen moet ik eerst even met u de geschiedenis in duiken. Kijk, wij woonden in Nederlands-Indië omdat mijn vader daar voor de oorlog een job had gekregen. Hij werd namelijk leraar van een school voor blanke kinderen van Nederlandse kolonisten.

Hoe kwamen die Nederlandse kolonisten dan in Indië? Wat hadden ze daar te zoeken?

Nou, 350 jaar voor de Tweede Wereldoorlog waren de Nederlanders al bezig geweest om de Indische Archipel aan zich te onderwerpen. Als 'wingewest' zogezegd, om daar producten weg te halen die ze op de Europese markt konden verkopen. Daar was veel geld aan te verdienen. Zo werd Indië, het latere Indonesië, gewapenderhand een kolonie van Nederland.

Vele Nederlanders verhuisden naar Nederlands-Indië, zoals ze dat land noemden, en werden daar welvarend. Maar zij kregen natuurlijk kinderen en die kinderen hadden goed onderwijs nodig. Dus wat deden de ouders van die kinderen? Die plaatsten een advertentie in Nederland en beloofden een goed salaris aan leerkrachten die bereid waren om naar Nederlands-Indië te verhuizen en hun kinderen les te geven.

In de crisistijd rond 1930 zag Izaak Jacobus de Keijzer zo'n advertentie staan, en aangezien hij genoeg avonturiersbloed in zijn aderen had, solliciteerde hij. Hij werd aangenomen. Ondertussen had hij Zwaantje Poortinga leren kennen. Zij trouwden, en samen vertrokken ze naar Nederlands-Indië. Mijn vader ontpopte zich als een bekwame en gewaardeerde leraar. Vóór de oorlog voor blanke leerlingen, ná de oorlog voornamelijk voor Javaanse en Chinese teenagers die net als hij graag leraar wilden worden. Zijn specialiteiten waren wiskunde en Engels.

Voor de oorlog begon, telde het gezin van Zwaantje en Izaäk de Keijzer zeven kinderen. Toen de Japanners Nederlands-Indië veroverden, werd vader als krijgsgevangene naar Japan overgebracht. Hij moest daar gaan werken voor de oorlogsindustrie.

Moeder Zwaantje bleef achter en werd met haar kinderen in een concentratiekamp geplaatst, samen met vele andere vrouwen en kinderen. Over de hele archipel werden door de Japanners concentratiekampen ingericht, waar ze de blanke vrouwen en kinderen van de kolonisten in stopten. De meeste blanke mannen werden in mannenkampen gestopt of tewerkgesteld bij de aanleg van spoorwegen op Sumatra en in Birma.

Zo, nu weet u hoe de Nederlandse kolonisten daar in Indië terecht kwamen. Die vraag is beantwoord. Nu moet ik u weer mee terugnemen in de geschiedenis, namelijk naar de tijd voor de Tweede Wereldoorlog, toen de Nederlanders het bewind in Nederlands-Indië nog vast in handen hadden. Er leek geen vuiltje aan de lucht. De kolonisten hadden over het algemeen een goed leven. De oorspronkelijke bevolking werd in bedwang gehouden door het Nederlands-Indische leger, en opstanden waren in het verleden gewoon neergeslagen. De

Het gezin van Izaak en Zwaantje de Keijzer, kort voor de 2^e Wereldoorlog, die in Nederlands-Indië pas in 1942 begon. 2^e van rechts: Rens

zon scheen en er leek overal rust en welvaart te zijn voor de kolonisten. Onderhuids echter broeide er wel wat bij de bevolking van Indonesië, de niet-blanken.

In het begin van de twintigste eeuw begonnen veel inheemse jongemannen zich inwendig te verzetten tegen de Nederlandse overheersing. Ze kozen een zekere Mohammed Hatta en verder ook nog Soekarno en Sharir als hun leiders. In 1927 richtte Soekarno de Indonesische Nationalistische Partij op. Een jaar later vond het eerste Indonesische Jeugdcongres plaats, ook door Soekarno georganiseerd. Tijdens dit congres zwoeren de aanwezige jongemannen een eed, namelijk dat ze zouden strijden voor een 'Onafhankelijke Indonesische Natie'.

In 1933 werd Soekarno door de Nederlandse regering gearresteerd en verbannen naar het eiland Flores. Ook Mohammed Hatta werd gearresteerd en verbannen.

Toen de Japanners in 1942 Nederlands-Indië binnenvielen, lieten ze Soekarno en Mohammed Hatta vrij en brachten ze hen terug naar Java. Al de inheemse

jongemannen die de eed gezworen hadden, dachten toen: dit zou wel eens de kans kunnen zijn om ons van het Nederlandse koloniale juk te ontdoen. Ze zochten toenadering tot de Japanse overheersers, en die dachten: wie weet, daar kunnen we misschien nog wel eens profijt van hebben, van al die inheemse jongemannen. Een deel van hen brachten ze over naar de Birma-spoorweg die in aanbouw was, en een ander deel kreeg een militaire training. Bij die training gaven de Japanners hen geen echte wapens; ze kregen houten geweren om mee te exerceren. Tijdens het exerceren werden op luide toon Japanse of Maleisische strijdlieden gezongen. Hoe weet ik dat? Nou, gewoon met mijn eigen ogen en oren gezien en gehoord, vanuit het concentratiekamp.

Op 6 augustus 1945 lieten de Amerikanen een atoombom vallen op Japan. Op 9 augustus volgde een tweede. Zes dagen later, op 15 augustus, hield de keizer van Japan een radiotoespraak tot zijn volk. Hij verklaarde dat Japan stopte met oorlog voeren en zich overgaf.

Op 17 augustus, twee dagen later, hees Soekarno in Jakarta op het eiland Java een rood-witte vlag (dus niet de Nederlandse driekleur) en verklaarde hij dat Indonesië vanaf dat moment een onafhankelijke natie was. Met andere woorden: einde van de Nederlandse suprematie over Nederlands-Indië.

Maar Nederland was nog helemaal niet toe aan dat idee. Soekarno en al zijn volgelingen werden door de Nederlandse overheid 'extremisten' genoemd, en die moesten te vuur en te zwaard bestreden worden. Nederlands-Indië was van Nederland, vond men, en al was het direct na de Japanse capitulatie in Indië nog een grote chaos, het Nederlandse gezag moest zo gauw mogelijk weer worden hersteld.

Ja ja, maar hoe moest dat dan in z'n werk gaan? Er was geen Nederlands-Indisch leger meer dat dit wel even kon regelen. De mannen van Nederlandse afkomst waren grotendeels óf gedood, óf ze bevonden zich nog in Japanse werkkampen, verzwakt door de ontberingen en in afwachting van vervoer om naar huis te kunnen gaan.

Volgelingen van Soekarno echter waren er in groten getale. Die bewapenden zich met kapmessen en scherpe bamboesperen en trokken op om alles wat blank was om te brengen. Zo kwamen ze ook richting kamp 6 in Ambarawa, waar moeder Zwaantje de Keijzer zich in bevond, samen met haar nog zes overgebleven kinderen en samen met nog ongeveer 4000 andere vrouwen en kinderen.

Plotseling stond daar dus een leger nationalistenvoor de poort met de bedoeling het kamp binnen te stormen en alle vrouwen en kinderen af te slachten. Bij de poort troffen zij echter een groepje Japanse soldaten aan die vroegen wat ze kwamen doen. Deze soldaten waren goed bewapend en gaven te kennen dat